

DÂN TỘC VĂN HOÁ TÔN GIÁO

VƯƠNG LÊ

Dân tộc Văn hoá Tôn giáo là cuốn sách tập hợp các công trình nghiên cứu tiêu biểu của GS. Đặng Nghiêm Vạn (*) trong gần nửa thế kỷ qua. Ông là nhà giáo, nhà nghiên cứu; từng đảm nhiệm các cương vị Phó Viện trưởng Viện Dân tộc học, Viện trưởng Viện Nghiên cứu Tôn giáo và Tổng biên tập Tạp chí Nghiên cứu tôn giáo. Có thể nói, GS. Đặng Nghiêm Vạn là một trong những người đầu tiên đặt nền móng xây dựng ngành Dân tộc học, Tôn giáo học của nước ta và ông đã góp phần đào tạo nhiều cử nhân, thạc sĩ, tiến sĩ của các ngành khoa học này.

Như tác giả cuốn sách đã trình bày trong *Lời nói đầu*, nhiều khi thật khó tách bạch giữa nội dung nghiên cứu của Dân tộc, Văn hoá và Tôn giáo. Mặt khác, tác giả vốn là nhà Dân tộc học nên dẫn nghiên cứu văn hoá hay tôn giáo, vẫn dựa trên chuyên sâu nghề nghiệp mà *nguồn mạch* là *văn hoá tộc người*. Có thể nói, *nguồn mạch* này đã thấm sâu trong từng bài viết của ông.

Ba mươi sáu công trình đăng tải trong tác phẩm được tuyển chọn từ 250 công trình trong sự nghiệp khoa học của GS. Đặng Nghiêm Vạn. Có lẽ vì *khó tách bạch* trong phạm vi nghiên cứu như đã nêu, nên sách

không cấu trúc thành các phần rõ ràng về Dân tộc, Văn hoá và Tôn giáo mà đan xen nhau. Mười công trình đầu tiên chủ yếu đề cập các vấn đề lý luận liên quan đến 3 nội dung trên. Đây được xem như nền tảng lý luận cho các nghiên cứu của ông; tuy nhiên, những bài viết này hầu hết được hoàn thành ở nửa sau thập kỷ 70 - thời điểm mà tư duy khoa học của ông đã vào độ chín. Về lĩnh vực dân tộc, ông bàn tới những vấn đề cốt lõi, từ *Mối quan hệ tộc người và cộng đồng quốc gia dân tộc trong lịch sử* đến *Quá trình hình thành, phát triển và đặc điểm dân tộc Việt Nam đa tộc người*. Vẫn trong bối cảnh xây dựng phương pháp luận nghiên cứu, khi bàn về *nghiên cứu Văn hoá*, ông đã đề cập tới hệ thống khái niệm; tới các vấn đề về mối quan hệ giữa truyền thống và cách tân, cái chung và cái riêng, dân tộc và hiện đại... trong bối cảnh xây dựng nền văn hoá Việt Nam tiên tiến, đậm đà bản sắc dân tộc. Cũng vậy, khi *Bàn về tôn giáo*, ông xem xét từ bản chất, biểu hiện, hình thức, vai trò đến xu thế của tôn giáo, trong đó có liên hệ với trường hợp của Việt Nam. Ý kiến này được ông hệ thống và phát triển trong cuốn sách *Lí luận tôn giáo và tình hình tôn giáo Việt Nam*¹

* Đặng Nghiêm Vạn. *Dân tộc Văn hoá Tôn giáo*. Nxb Khoa học xã hội, H, 2001, 1045 tr, khổ 15 x 23cm.

¹ Đặng Nghiêm Vạn. *Lí luận về tôn giáo và tình hình tôn giáo ở Việt Nam*. Nxb. Chính trị quốc gia, H, 2001, 358 trang, khổ 15 x 22.

Qua công trình nghiên cứu của GS. Đặng Nghiêm Vạn, không chỉ thấy được sự phát triển trong tư duy khoa học của ông mà còn biết được các khía cạnh cụ thể ông thường quan tâm. Dấu chân ông có ở hầu khắp mọi miền đất nước, song dường như tập trung hơn cả tại các vùng Tây Bắc và Tây Nguyên. Khu vực Tây Bắc có lẽ gắn bó chặt chẽ với tuổi trẻ của ông, là địa bàn của những nghiên cứu sâu sắc về các dân tộc Thái và Khơ-mú. Sau ngày đất nước thống nhất (1975), ông lại chú ý nhiều hơn vào vùng Tây Nguyên.

Khi nghiên cứu những vấn đề cụ thể của Dân tộc, Văn hoá, Tôn giáo, sự quan tâm của ông rất đa dạng và luôn gắn chặt với khía cạnh *tộc người*. Trong nhiều thập kỷ qua, Dân tộc học Việt Nam vốn thuộc ngành Sử nên một số nghiên cứu của GS. Đặng Nghiêm Vạn cũng góp phần lý giải vấn đề lịch sử tộc người của các dân tộc Tày - Thái, của các dân tộc ở vùng Tây Nguyên trong bối cảnh của khu vực Đông Nam Á; trên cơ sở đó, có thể hiểu rõ hơn mối quan hệ dân tộc và những lĩnh vực khác của các tộc người này. Vấn đề đặt trong mối liên quan lịch sử và quan hệ tộc người, ông cũng phát hiện những đóng góp của một số nhân vật người Kinh như Lưu Nhân Chú, Hoàng Công Chất đã gắn sự nghiệp của họ ở vùng dân tộc thiểu số. Xem xét đời sống của một số dân tộc, ông chú ý tới khía cạnh *sở hữu đất đai* và *cấu trúc xã hội* (về cấu trúc giai cấp, chế độ thổ ty, lang đạo, phià tạo trong các dân tộc Tày, Mường, Thái; về dòng họ của người Việt) - vấn đề cơ bản trong mối quan hệ của

mỗi cộng đồng xã hội. Ông còn xem xét hoạt động kinh tế của các cư dân, như cách thức canh tác nông nghiệp, săn bắn, hái lượm và sản xuất thủ công nghiệp. Đối với lĩnh vực văn hoá tinh thần (trong đó tôn giáo có thể xem như dạng thức đặc biệt của loại hình văn hoá này), ông có những nghiên cứu về văn nghệ dân gian, về đạo thờ cúng tổ tiên cũng như tín ngưỡng, tôn giáo của một số dân tộc. Trong các bài về lý luận cũng như biện giải một số vấn đề cụ thể, ông đã đưa ra những ý kiến mới, những tư liệu mới mang tính khai phá. Ông còn là người giới thiệu các nhóm dân tộc cụ thể như Xơ-đăng, Ô-đu, có những khám phá về vấn đề tô tem giáo, vấn đề huyền thoại nguồn gốc tộc người, tục tị ả, cột muồng, thờ cúng tổ tiên...

Như vậy, tác phẩm tuyển chọn các công trình *Dân tộc Văn hoá Tôn giáo* đã phản ánh *tính đa diện* trong nghiên cứu của GS. Đặng Nghiêm Vạn. Ngòi bút của ông xông xáo, dường như đã chạm vào những vấn đề hóc búa, gai góc nhất. *Điểm mạnh* của ông là ở *tầm khái quát* và *tri thức phong phú*; bởi vậy, dù đề cập vấn đề lý thuyết hay các nghiên cứu cụ thể, bút lực của ông vẫn dồi dào và đều có cái nhìn bao quát, sắc nhọn.

Suốt hành trình khoa học, GS. Đặng Nghiêm Vạn luôn trăn trở để tìm ra các *đặc trưng* và sự *kết nối* giữa những nền văn hoá của các tộc người trong một quốc gia Việt Nam thống nhất. Có lẽ, đó là *khởi nguồn*, là *điểm tựa* cho mọi sáng tạo của ông.